

ΣΥΝΕΣΙΟΣ ΚΥΡΗΝΗΣ

ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ-ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ (372-413)

Ένα υψηλής υφής παράδειγμα για το σήμερα

- Του Νίκου Γρ. Ζαχαρόπουλου
Ομότιμου Καθηγητή ΑΠΘ

Η διαλεκτική μεταξύ ελληνικής φιλοσοφίας και χριστιανικού λόγου από πολύ νωρίς έκανε την εμφάνισή της, όχι χωρίς διαλεκτικές, φυσικά, αναμετρήσεις. Δεν ήταν δυνατό, βέβαια, άλλως να συμβεί, μια που η χριστιανική πίστη είχε την ανάπτυξή της σ' ένα περιβάλλον στο οποίο κυριαρχούσε η ελληνική φιλοσοφική σκέψη. Εξάλλου, η διατύπωση των χριστιανικών αληθειών έγινε, αρχικά, αποκλειστικά στην ελληνική γλώσσα, με τη βαρύτητα και το εννοιολογικό εύρος των όρων της. Ας αναλογισθούμε ακόμη ότι οι μεγάλοι Πατέρες της Εκκλησίας οπούδασαν στις αξιόλογες φιλοσοφικές σχολές της εποχής τους, στην Αθήνα, Αλεξάνδρεια, Αντιόχεια, Βηρυτό, Ταρσό, Έδεσσα, σχολές που σχεδόν όλες από φιλοσοφικές μετασηματίστηκαν σε εξαιρετες θεολογικές. Εξάλλου πολλοί από τους Πατέρες της Εκκλησίας, αν και δεν έφεραν ή και δεν επιζητούσαν να φέρουν τον τίτλο του φιλοσόφου, εντούτοις στην πράξη, στη ζωή τους, καθώς και στη διδασκαλία τους προσέγγιζαν ό,τι φιλοσοφικότερο εξετάστηκε από τις ανθρώπινες διάνοιες. Η σκέψη τους διακινήθηκε άνετα στον χώρο των φιλοσοφικών ζητούμενων, σε μια βάση που δεν περιοριζόταν στα συμβατά και γήινα, αλλά εκτεινόταν στο υπερβατό και τα ουράνια. Το κέντρο σ' αυτή τη διάνοηση κατείχε η ενασχόληση με το θείο, και μόνο γύρω από αυτό, σαν γύρω από τον ήλιο, περιστρεφόταν όλη η σκέψη και η πράξη που από αυτήν προέκυπτε.

Μεταξύ αυτών των Πατέρων που η ιστορία τους απένειμε τον τίτλο του φιλοσόφου είναι και ο επίσκοπος Συνέσιος Κυρήνης, μια εξέχουσα προσωπικότητα της Εκκλησίας, η οποία παρουσιάζει κράμα δραστήριου χριστιανού επισκόπου, γενναίου εθνικού αγωνιστή, εξαιρετού λόγιου, στυλίστα του λόγου, και συγγραφέα μελετών που προκαλούν το ενδιαφέρον μας. Ο Συνέσιος διακρίθηκε ακόμη ως ποιητής και υμνογράφος καθώς και ως συντάκτης πολλών επιστολών (διασώθηκαν 156), των οποίων οι πληροφορίες για πρόσωπα και γεγονότα καλύπτουν αρκετά ιστορικά κενά.

Ο Συνέσιος γεννήθηκε το 372 στην Κυρήνη της Πενταπόλεως, έχοντας καταγωγή δωρική, από τους Ηρακλειδείς, οπότε αισθανόταν ιδιαίτερη υπερηφάνεια για το γεγονός αυτό, δείχνοντας με αυτόν τον τρόπο τον στενό σύνδεσμό του με τον αρχαιοελληνικό πολιτισμό. Τα νεανικά του χρόνια

ανάλωσε κυρίως σε δυο κατευθύνσεις, αφενός στη σπουδή και αφετέρου στον αθλητισμό, με ξέχωρη ενασχόλησή του στο ευγενές άθλημα της ιππασίας. Τα εγκύκλια γράμματα ακολούθησε στη γενέτειρά του, με ιδιαίτερη επίδοση στη γεωμετρία.

Σύντομα όμως είχε την ευκαιρία να επεκτείνει τη σπουδή του, ύστερα από τη μετάβασή του στην Αλεξάνδρεια και με τη μαθητεία του στη φιλόσοφο Υπατία, η οποία, όπως είναι γνωστό, είχε τραγικό τέλος εξαιτίας ομάδας χριστιανών που είχαν περιπέσει στον επάρατο θρησκευτικό φανατισμό. Ο Συνέσιος είχε γοητευθεί από τη διδασκαλία της μεγάλης φιλοσόφου, την οποία αποκαλούσε μητέρα του, αδελφή του και σεβασμιωτάτη δασκάλα του. Ήταν τόσο στενή η σχέση του προς αυτήν, που της παρείχε πληροφορίες σχετικές με την προσωπική ζωή του. Τρέφοντας προσέτι θαυμασμό για τον αρχαίο ελληνικό κόσμο, θέλησε να επισκεφθεί την Αθήνα. Η επίσκεψή του όμως αυτή τον απογοήτευσε, μια που στην πόλη της σοφίας, των τραγικών συγγραφέων και των πολιτικών ρητόρων δεν συνήντησε παρά μόνο μελισσοκόμους.

Στην ηλικία των 27 ετών κλήθηκε να αποτελέσει μέλος πρεσβείας που στάλθηκε στην Κων-

σταντινούπολη, προκειμένου να υποβάλει αίτημα στον αυτοκράτορα Αρκάδιο για παροχή φορολογικών ελαφρύνσεων της Πενταπόλεως.

Οι ανάγκες προς επιτέλεση του έργου της πρεσβείας αυτής κράτησαν τον Συνέσιο στη βασιλεύουσα για διάστημα τριών ετών. Εκεί του δόθηκε η δυνατότητα να συναντήσει τον αυτοκράτορα και να εκφωνήσει ενώπιόν του, το έτος 400, λόγο με τίτλο «Περί Βασιλείας» (PG 66,1053-1108), με τον οποίο διεγράψε με αριστοτεχνικό τρόπο την εικόνα του ιδεώδη βασιλιά, ενώ του πρόσφερε και χρυσό στεφάνι, δώρο της πόλης της Κυρήνης, «πόλεως ελληνίδος», όπως ο ίδιος σημείωσε.

Το έργο αυτό του Συνεσίου παρουσιάζει ενδιαφέρον και για τον σύγχρονο μελετητή, γιατί μεγάλο μέρος των περιλαμβανόμενων σ' αυτό μπορούν να έχουν την αναφορά τους στο σήμερα. Παρατηρήσεις και συμβουλές προσφέρονται αφειδώς, με αναφορές σε φιλοσόφους, όπως στον Πλάτωνα και Αριστοτέλη, κι ακόμη στον Όμηρο και σε δεδομένα της εθνικής ιστορίας αλλά κι εκείνης των άλλων λαών, όπως Αιγυπτίων και Μήδων. Το ενδιαφέρον του Συνεσίου σε αυτό επικεντρώνεται στη διαμονή πολλών ξένων στην πρωτεύουσα του Βυζαντίου, οπότε επισημαίνεται από μέρους του ο κίνδυνος, με την αύξηση του αριθμού τους, να αλλοιωθεί ο χαρακτήρας γενικότερα του

κράτους. Η αναφορά του κυρίως γίνεται στους Γότθους, οι οποίοι είχαν αλώσει πολλές αξιόλογες στρατιωτικές θέσεις και είχαν επιφέρει αλλοίωση στη σύνθεση του στρατεύματος, έτσι ώστε να έχει καταντήσει βαρβαρικό. Η διείδυσή τους αυτή είχε επέλθει και σε άλλες θέσεις του κράτους και επαγγέλματα, όπως των δούλων και ακολούθων, των μαγείρων και τραπεζοποιών κ.ά. Ο βασιλιάς, που παρομοιάζεται με τον ποιμένα, δεν είναι επιτρεπτό, σημειώνει, να αφήνει τη φύλαξη του ποιμνίου σε κύνες και συγχρόνως σε λύκους, οπότε εξίσου απαράδεκτο εμφανίζεται και τα βαρβαρικά στοιχεία να αμαυρώνουν τη χρηστή διοίκηση και να ενισχύουν τις τάσεις για συνωμοτικές και ραδιούργες ενέργειες των ξένων σε βάρος του κράτους και των πολυποίκιλων παραμέτρων του ιδιαίτερα αναπτυγμένου πολιτισμού του. Τα λεγόμενα αυτά από τον Συνέσιο εύκολα γίνεται αντιληπτό ότι δεν αποτελούν ίδιο περιφρόνησης του ξένου στοιχείου στη κοινωνία του Βυζαντίου, αλλά έντονη διάθεση περιφρόνησης της έννομης τάξης και των δεδομένων του υφιστάμενου και με πολύ κόπο συγκροτημένου πολιτισμού. Εξάλλου μέρος της παρατηρούμενης κακοδαιμονίας του κράτους αποδίδεται από μέρους του -και εφιστάται σ' αυτό το σημείο η προσοχή του βασιλιά- στην έλλειψη σοβαρότητας ως προς την αντιμετώπισή της από μέρους του λαού παραγωγικής διαδικασίας για την κάλυψη των αγαθών της άμεσης ανάγκης διαβίωσής του. Η παρέμβαση της ηγεσίας του κράτους σ' αυτόν τον τομέα τονίζεται ως αναγκαία, προκειμένου ο κηφήνας λαός, όπως σημειώνεται, να αντιληφθεί τη σοβαρότητα της κατάστασής του και εγκαίρως να ανταποκριθεί στις επείγουσες ανάγκες του για να μη φθάσει από τους γέλωτες του θεάτρου στον κλαυθμό (δ. π., 1092Α).

Η ηγεσία του κράτους έχει όμως περαιτέρω ως καθήκον της, αν θέλει να συμπεριφέρεται «βασιλικά», να μην καταπιέζει με εισφορές τους πολίτες (δ. π.1100D-1101Α). Η ύπαρξη αφθονίας χρήματος δεν πρέπει να οδηγεί στην κατασπατάλησή του. Είναι ανάγκη να περιορίζονται οι δαπάνες στα αναγκαία και όχι στα περιττά. Πάντοτε οι δαπάνες οφείλουν να είναι σύμμετρες προς τις εισφορές. Όταν ο ηγέτης είναι φιλοχρήματος, τότε δεν διαφέρει από τον κάπελα (δ. π. 1101Α). Το σώμα έχει ταχθεί στην υπηρεσία της ψυχής, ενώ στη υπηρεσία του σώματος βρίσκονται τα αγαθά. Υπάρχουν αυτοί που θεωρούν τον «πόρον» ως ανάγκη της ζωής αλλά και εκείνοι που αξιολογούν τη ζωή με βάση τον πορισμό των αγαθών (δ. π., 1101B κ.ε.). Ο ηγεμόνας, παρέχοντας τα αγαθά, δεν πρέπει να περιπί-

πτει σε κάματο, όπως εξάλλου ο ήλιος δωρίζει τις ακτίνες του στον ζωικό και φυτικό κόσμο χωρίς να τον καταλαμβάνει η κούραση, έχοντας στην ουσία του την λαμπρότητα και αποβαίνοντας αδιάλειπτα πηγή φωτός (ό. π., 1104B). Συνεχής επιδίωξη πρέπει να είναι το «αριστίδην» και όχι το «πλουτίνδην», οπότε και η εμπιστοσύνη των ανθρώπων εξασφαλίζεται, όπως ακριβώς συμβαίνει με τους γιατρούς, στους οποίους εμπιστευόμαστε το σώμα μας, μια που είναι οι κάτοχοι της σχετικής τέχνης και όχι φυσικά οι πλούσιοι (ό. π., 1104D). Ο πλούτος δεν αποτελεί εχέγγυο για τη χρηστή διοίκηση από μέρους ενός άρχοντα.

Αυτά και άλλα πολύ ενδιαφέροντα για τη διοίκηση και την ευημερία του διοικούμενου λαού σημειώσε στον «Περί Βασιλείας» Λόγο του ο Συνέσιος, ο οποίος ως πνευματικός στη συνέχεια ηγέτης έδειξε ότι κατέβαλε κάθε προσπάθεια να εφαρμόσει τις αρχές ενός φιλοσόφου κατά τη διαποίμανση της επισκοπής του.

Κατά το 405 η Κυρήνη υπέστη προσβολή με την επιδρομή της βαρβαρικής φυλής των Μαζίκων. Στη δύσκολη αυτή περίπτωση ανέλαβε ο Συνέσιος, ως επικεφαλής των πολιτών, την απώθηση του εχθρού και διατήρηση του υψηλού αγαθού της ελευθερίας. Φαίνεται τελικά ότι μεγάλο μέρος της ζωής του ανάλωσε σε κτήμα του στην ερημιά της νότιας κυρηναϊκής γης, όπου ποίκιλαν οι ενασχολήσεις του μεταξύ φιλοσοφίας, ποίησης, αγροτικών εργασιών και αθλητικών επιδόσεων. Η χηρεία του επισκοπικού θρόνου της Κυρήνης έδωσε την ευκαιρία στους συμπατριώτες του να στρέψουν τα βλέμματά τους προς αυτόν και να τον επιλέξουν ως τον κατάλληλο ποιμενάρχη τους. Μένοντας σταθερός στις αρχές του, πρόβαλε αρχικά την άρνησή του στην επιλογή τους. Θεωρούσε το αξίωμα του επισκόπου ως εξόχως μεγάλης ευθύνης, οπότε και το αντιμετώπισε με ιδιαίτερο δέος. Είχε σοβαρή αίσθηση για τις ελλείψεις του στον τομέα της θεολογίας, της οποίας όφειλε να είναι εγκρατής. Η άρνησή του κάμφθηκε, ύστερα από την πίεση που του άσκησε ο επίσκοπος Αλεξανδρείας Θεόφιλος αλλά και από την έγκριση του αιτήματός του να μην εγκαταλείψει τη σύζυγό του και την οικογένειά του γενικότερα με την χειροτονία του σε επίσκοπο.

Τα επισκοπικά του καθήκοντα ανέλαβε επτά μήνες μετά τη χειροτονία του, προκειμένου να προβεί στην κατάλληλη προετοιμασία του για την ανάληψη ενός τόσο σημαντικού έργου. Λέγεται ότι μερικές απόψεις του θέλησε να διατηρήσει και

μετά την ανάληψη των καθηκόντων του ως επισκόπου, παρά το γεγονός ότι αυτές δεν συναρμονίζονταν με τη χριστιανική διδασκαλία. Είχε πάντως τη σύνεση να μη αποτελούν αυτές αντικείμενο δημόσιας από μέρους του προβολής και συζήτησης.

Τις δυσκολίες που συνάντησε στο έργο του τις απέδιδε στη θεία δίκη, κυρίως γιατί θεωρούσε τον εαυτό του ανάξιο να υπηρετήσει το υψηλών απαιτήσεων έργο της Εκκλησίας.

Ιδιαίτερης σημασίας υπήρξαν οι αγώνες του για διασφάλιση των δικαιωμάτων των πολιτών, φθάνοντας σε μετωπική, μάλιστα, σύγκρουση και με αυτές τις πολιτικές αρχές και εξουσίες. Την έγνοια του για το ποίμνιό του φανερώνουν οι από μέρους του συνεχείς περιοδείες του, ακόμη και στα πιο απομακρυσμένα χωριά της επισκοπής του, όπου και επέλυε τυχόν διαφορές ως δίκαιος κριτής, συνέπασχε και συνέδραμε καθέναν που προσέτρεχε ικέτης προς αυτόν. Νέα επιδρομή βαρβάρων του έδωσε και πάλι την ευκαιρία να εμφανίσει έμπρακτα τα φιλοπάτρια αισθήματά του, να οργανώσει την άμυνα της πατρίδας του, ενώ όμως ο ίδιος δήλωνε ότι θα παρέμενε προσευχόμενος στον ναό και έτοιμος να υποστεί και αυτόν τον θάνατο επί του αγίου θυσιαστηρίου ως λειτουργός του υψίστου. Εικάζεται ότι φονεύθηκε, τελικά, από τους επιδρομείς κατά το 413 σε ηλικία λίγο ίσως μεγαλύτερη των 40 ετών.

Ιδιαίτερα επαινετικούς λόγους αφιέρωσαν σ' αυτόν ο ιστορικός Ευάγριος και ο πατριάρχης Φώτιος, ο οποίος διέσωσε και κατάλογο των έργων του. Στον Λειμώνα αναφέρεται χαρακτηριστικό επεισόδιο σχετικό με την κατήχηση και παρακίνηση του φιλοσόφου Ευαγρίου να προσφέρει σημαντικό χρηματικό ποσό για τη φιλανθρωπία.

Το ποιμαντικό έργο του ολοκληρώθηκε και με εκείνο το συγγραφικό. Μεταξύ των έργων του συγκαταλέγεται και το έργο *«Εγκώμιον Φαλάκρας»*, που αποτέλεσε απάντηση σε έργο του Δίωνα Χρυσόστομου *«Κόμης Εγκώμιον»*, γεγονός που σημειώνει τη σκωπτική του διάθεση και την πολυμέρεια των ενασχολήσεών του.

Ο Συνέσιος με όλον τον βίο του άφησε φωτεινό παράδειγμα άνθησης προσωπικής πνευματικής ζωής αλλά και άοκνου πρωτοπόρου σκαπανέα ίδρυσης και συντήρησης μιας κοινωνίας, στην οποία σώμα λαού και θεία παρουσία πρόσφεραν τη δυνατότητα να αναδύονται τα αποτελέσματα μιας βαθιάς γνώσης της φιλοσοφίας αλλά και της απορρέουσας από τα θεμελιώδη για την ανθρωπότητα προστάγματα της θείας σοφίας. ■